

S el hommikul, kui Vera suri, ärkasin väga vara. Linnud juba laulsid, neid oli meie äärelinnas rohkem ja nad laulsid valjemini kui maal. Dedham Vale'is Vera akende taga ei laulnud nad kunagi nii. Lamasin ja kuulasin üha korduvaid helisid. Rästas tegi ilmselt seda, millest Browning^{*} kirjutas, laulis kõike kaks korda. Oli augustikuu neljapäev sada aastat tagasi. Tegelikult muidugi vaid kolmandik sajast. See aeg lihtsalt tundub olevat nii pikk.

Ainult niisuguses olukorras teatakse, millal inimene sureb. Kõiki teisi surmasid saab ennustada, oletada, isegi mõningal määral oodata, aga keegi ei tea täpset kellaega, mil pole enam mingit lootust pääseda. Vera pidi surema minuti pealt kell kaheksa. Mul hakkas halb. Lebasin iseäralikult vaikselt ja kuulatasin kõrvaltoast kostvaid hääli. Mina olin ärkvel ja isa samuti. Ema kohta ei saanud seda kindlalt väita. Ta ei varjanud kunagi, et ei salli oma mehe kahte öde. See oli üks asjaolu, mis nende vahel tüli tekitas, kuigi nad olid koos kõrvaltoas ühises voodis. Noil päevil ei lahutatud nii kergesti, ei jäetud teineteist maha.

Ma kavatsesin tõusta, aga kõigepealt tahtsin teada, kus isa on. Kuidagi kohutav oli mõte kohtuda temaga koridoris, mõlemad hommikumantlis ja unetusest paistes silmadega suundumas vannituppa ja andmas teineteisele viisakalt teed. Enne temaga kohtumist pidin end pesema, kammima ja riidesse panema, end koguma. Kuulda polnud midagi peale rästa, kes kordas oma lolli laulu mitte kaks, vaid viis või kuus korda.

^{*} Robert Browning (1812–1889) – inglise poeet. *Siin ja edaspidi tõlkija märkused.*

Olin kindel, et isa läheb tööle nagu tavaliselt. Ja et Vera nime ei mainita. Neist asjust polnud majas juttu olnud pärast seda, kui isa käis Verat vaatamas. Üks asi lohutas isa. Keegi ei teadnud midagi. Ta võis olla oma kaksikõega väga lähedane, aga kellelgi polnud sellest aimu ja ükski naaber ei teadnud, et ta on Vera Hillyardi vend. Keegi panga klientidest ei teadnud. Kui sel päeval oleks peakassiir maininud Vera surma, nagu võis arvata, sest tegemist oli ikkagi naisega, siis isa oleks kindlasti pööranud tema poole kergelt uudistava näo ja sõnanud midagi triviaalset. Ta pidi ennekõike ellu jääma.

Koridoris naksus põrandalaud. Ma kuulsin, kuidas magamistoa uks suleti ja vannitoa oma avati, seepeale tõusin ja vaatasin välja. Oli rahulik, vaikne hommik ilma sinitaeva ja päikeseta, hommik, mis näis ootavat nagu minagi. Kell oli pool seitse. Aknast teatud nurga all välja vaadates ei paistnud ühtegi maja, nii palju oli puid ja põõsaid, nii tihe nende lehestik.

Tundus, nagu saaks vaadata mingi uhke metsa lagendikku. Vera kirtsutas mu vanemate elukoha üle nina ja ütles, et see pole linn ega maakoh.

Nüüd oli ka ema ärkvel. Kõik olid tõusnud ogaralt vara, nagu hakkaksime puhkusele sõitma. Kui ma Sindonisse läksin, olin ootusärevusest alati vara üleval. Miks ma küll tahtsin minna Vera seltsi? Kui me olime kahekesi, torises ta põhjendmatult, ja kui Eden oli seal, tõrjusid nad eemale kõik, kes püüdsid nende siseringi tungida. Ilmselt ma siiski lootsin. Iga kord olin ma vanem ja seetõttu võis Vera olla teistsugune. Ent ta ei muutunud kunagi – peaaegu lõpuni. Selleks ajaks aga vajas ta nii meeleheitlikult liitlast, et ei pirtsutanud.

Läksin vannituppa. Alati oli näha, kui isa oli vannituba kasutanud. Tal oli vanaaegne habemenuga ja ta pühkis selle iga tõmbe järel vastu väikest neljakandilist ajalehepaberi tükki vahust puhtaks. Ajalehe ja kruusi kuuma veega tõi ta vannituppa ise, aga ajalehetükid vahutortidega ja tühja kruusi pidi alati koristama ema. Pesin end külma veega. Suvel soojendasime boilerit

vaid kord nädalas. Vera ja Eden käisid vannis iga päev ja mullegi meeldis Sindonis igahommikune vann, kuigi Vera arvates püüdsin sellest kõrvale hiilida.

Post oli tulnud. Homses ajalehes pidi ilmuma paarirealine teade. Täna polnud Vera kohta midagi. Ta oli minevik, unustatud kuni järgmise hommikuni, mil äkki kogu maa temast räägib, nii need, kes talle kaasa tunnevad, kui ka need, kes parastavad. Isa istus söögilauas, ajaleht käes. See oli Daily Telegraph, sest muud lehte meie peres ei tunnistanud. Ristsõna jättis ta õhtuks täpselt samamoodi, nagu seda oli teinud Vera, kes üksainus kord nende paljude aastate jooksul oli isale helistanud ja küsinud lahendust, mille puudumine oli teda hulluks ajamas. Kui Eden oli rikas ja tal oli oma kodu, helistas ta sageli isale ja küsis lahendust. Ta polnud ristsõnades sama tugev kui ta vend ja õde.

Isa tõstis pilgu ja noogutas mulle. Ta ei naeratanud. Laual oli sama lina, mis eelmisel päeval, kollaseruuduline, et munaplekid välja ei paistaks. Toit oli kasin, liha sõime harva, aga munad olid kogu aeg laual, neid munesid ema kanad. Seetõttu oli meie äärelinna aiast kuulda kukkede kiremist ning kuslapuuheki ja loorberipuude taga jooksis ringi kanakari. Sel hommikul meil siiski mune polnud. Ka mitte maisihelbeid. Ema oleks valge-oranžikirjus pakis müüdavaid maisihelbeid sobimatuks pidanud. Ta polnud Verat sallinud ega talunud isa armastust oma pere vastu, aga tal oli tugev ja täpne olukorratunnetus. Ta tõi sõnatult lauale röstleivad, millele oli kuumalt peale määritud margariini, kabatšoki- ja ingverimoosipurgi ning teekannu.

Ma teadsin, et ei suuda süüa. Isa sõi. Ma sain aru, et ta püüab teha näo, nagu oleks tavaline tööpäev. Kõik oli möödas, minema pühitud, oli tehtud hiigelsuur pingutus kui mitte unustamiseks, siis vähemalt selleks, et teha nägu, nagu kõik oleks unustatud. Vaikuse katkestas isa karm ja teatraalne hääl, millega ta ajalehte valjusti ette luges. Seal oli midagi Korea sõjast. Ta üha luges, ühe veeru teise järel, kuni kuulamine muutus piinlikuks, sest keegi ei loe niimoodi ilma sissejuhatause, selgituse ja ettekäändeta.

Nii kestis see oma kümmekond minutit. Ta luges lehekülje lõpuni, kus ilmselt oli kirjas, et lugu jätkub teisel leheküljel. Ta ei pööranud lehte ja katkestas poole lause pealt. „Praegu Kaug...“ alustas ta ega jätkanud sõnaga „...-Idas“, vaid laskis ajalehel langeda, silus seda, murdis kokku, siis veel korra ja veel korra, nii et leht oli samasugune nagu siis, kui poiss selle kirjakasti pistis.

„Praegu Kaug...“ jäi õhku rippuma ja omandas imeliku tähenduse, hoopis teistsuguse sellest, mida kirjutaja oli kavatsenud. Isa võttis veel ühe röstleiva, aga ei sünnud seda. Ema silmitses oma meest. Minu meelet oli ta kunagi olnud isa vastu hell, aga tollel polnud selleks aega ega viitsimist ja nii hellus hääbus. Ma ei lootnudki, et ta läheb isa juurde ja võtab tolle käe või embab teda. Kas ma oleksin ise seda teinud, kui ema poleks juures olnud? Võimalik. Meie perekonna vastastikune armastus ei seisnenud välistes tundeavaldustes. Teisisõnu, meil polnud kombeks üksksteist kallistada. Näiteks kaksikud ei suudelnud teineteist ja naised musitasid õhku teineteise näo lähedal.

Nüüd oli kell kolmveerand kaheksa. Kordasin mõttes nagu rästas, kes nüüd oli vait jäänud: „Praegu Kaug... praegu Kaug...“ Kui see juhtus ja isale sellest teatati, läks ta täiesti endast välja, olgu raevust või uskmatusest või viljatust protestist.

„Mõrvatud, mõrvatud!“ hüüdis ta korduvalt nagu Elizabethi-aegse tragöödia tegelane, nagu keegi, kes tormab hirmsa uudisega lossisaali. Ja siis: „Minu õde!“ ja „Mu vaene õde!“ ja „Mu väike õde!“

Aga kõigele langes peagi vaikuse ja varjamise kate. Seda kergitati veidi pärast Vera surma, kui me istusime kolmekesi õhtupimeduses lukustatud toas nagu vandenõus osalejad ja kuulsime isaga Josielt, mis tollel aprillipäeval juhtus. Isa ei rääkinud sellest enam kunagi. Ta oli oma kaksikõe mälust pühkinud ja hakkas end uskumatul viisil pidama üksikuks lapseks. Kord ma kuulsin, kuidas ta kellelegi ütles, et ei kahetse, et tal pole õdesid ega vendi.

Alles siis, kui ta oli haige ja peaaegu surmasuus, meenusid talle

ta õed. Rabandusel oleks nagu olnud mingi füsioloogiline mõju, mis eemaldas seesmised tõkked ning pani ta vaheldumisi naerma ja nutma, kui ta vadistas lõputult sellest, kuidas ta end tollel suvel tundis. Tema armastus Vera vastu oli asendunud vastikuse ja hirmuga, ta illusioonid olid kadunud nii vaimse vägikaikaveo, Edeni ebamoraalsuse – see on tema sõna, mitte minu – kui ka mõrva enda tõttu. Ema ei öelnud midagi, kuigi oleks võinud kuulutada, et lõpuks näeb isa oma õdesid sellistena, nagu nad tegelikult olid.

Isa tõusis lauast, jättes teetassi poolenisti täis, teise röstleiva keset taldrikut ja korralikult kokku murtud Telegraphi ilusasti lauanurgale. Ta ei öelnud ühtki sõna emale ega minule. Ta läks üles, tuli alla ja välisuks sulgus ta järel. Ma kujutasin ette, kuidas ta kõnnib roheluse keskel mööda tänavaid, teeb ringe, venitab poolemiilise tee jaamani kahemiiliseks ja varjab end paikades, kus pole ajanäitajaid. Nüüd alles märkas, et ta oli jätnud oma käekella lauale. See oli ajalehe all.

„Me oleksime pidanud kusagile ära minema,“ ütlesin.

Ema vastas vihaselt: „Miks? Ta peaaegu ei käinud siin. Miks me peaksime laskma tal end siit välja ajada?“

„Nojah, ei oleks,“ nõustusin.

Ma ei saanud aru, kumb kell on õige. Seinakella järgi oli kahek-sast puudu viis minutit, isa käekella järgi kolm. Mu enda kell oli üleval. Niisugustel juhtudel liigub aeg väga aeglaselt. Tundus, nagu oleks oodata veel terve igavik. Ema ladus nõud kandikule ja viis need kööki, kus kolistas tassidega ja tegi lärmi, näidates omal moel, et tema pole milleski süüdi. Ta oli abielludes sattunud siia perekonda täies teadmatuses. Minuga oli teine lugu, sest minus voolas nende veri.

Läksin üles. Mu kell oli öökäpil. See oli tuliuus, sain selle vanematelt õpingute lõpetamise puhul. Juhtunu tõttu olid mu hinded oodatust halvemad, aga keegi ei teinud sellest numbrit. Kell oli väike, mitte suurem briljantide kimbust mu kihla-sõrmusel sealsamas kõrval, ja osutite nägemiseks tuli tõsta ta

üsna silmade lähedale. Ma kujutasin ette, et taevas variseb kokku ja pikne kargatab, sest loodus ei saanud jätta kõike niisama. Midagi ei juhtunud. Ainult linnud olid vaikinud, mida nad nagunii sel kellaajal tegid. Olles territooriumi ära jaganud ja puudele asunud, alustasid nad päevaste asjatoimetustega. Mis toimetused mind ootasid? Ühele asjale küll mõtlesin. Helistan Helenile, räägin Heleniga. Minu suhtumine oma kihlusesse ja tulevasse abiellu oli selline, et tahtsin otsida lohutust Helenilt, aga mitte mehelt, kes oli kinkinud mulle kellasuuruse briljandikimbuga sõrmuse.

Läksin teatraalselt öökapi juurde, ebakindlalt nagu halb näitleja isetegevuslaste etenduses. Lavastaja oleks mul käskinud seda korrata, tulla tagasi ja minna uuesti. Ma peaaegu eemaldusin, et mitte kella näha. Aga ma võtsin selle siiski kätte ja mind valdas tühjusesse langemise tunne, kui nägin, et olin hetke maha maganud. Kõik oli juba läbi ja Vera oli surnud. Kell oli viis minutit kaheksa läbi.

Ainuke surm, mida saab minuti täpsusega ennustada, oli aset leidnud. Surm, mis ohvril ...

*... just enne veel kui langev luuk
alt pinna võtab jalgel.**

* Oscar Wilde'i „Readingi vangla ballaad”, tlk Mart Linnart.

2

Kolm korda viimase kolmekümne viie aasta jooksul olen näinud Vera nime trükituna. Kord oli see ajalehes sel sajandil Inglismaal poodud naistest rääkiva artiklite seeria ühe osa pealkirjas. Olin metroorongis ja heitsin pilgu minu kõrval istunud mehe tabloidlehele. Tähed tema nimes kargasid mulle näkku, rasvases trükis, mustad, suured, ja ma võpatasin. Järgmises peatuses väljusin. Ühelt poolt tahtsin näha seda õhtulehte, milleks tollal oli Star, aga teiselt poolt olin hirmul ja hirm võitis. Enne seda oli temast juttu The Timesis, kui päevateemaks oli surmanuhtluse kaotamine. Üks parlamendiliige mainis teda debatis ja see läks aruandesse. Aga kõigepealt nägin tema nime raamatukogus ühel köitel.

Vera Hillyardi nimi oli trükitud koos Ruth Ellise, Edith Thompsoni ja kahe-kolme teise surmamõistetud omaga raamatu seljale. Vaatasin ringi, et keegi ei näeks, ja võtsin selle ettevaatlikult riulilt. Hoidsin köidet käes, tunnetasin selle kaalu ja kuju, aga raamatu koju viimine ja lugemiseks avamine tundus liiga raske sammuna. Kavatsesin oodata, end ette valmistada, saavutada rahulik ja objektiivne vaimuseisund. Kahe päeva pärast läksin tagasi, aga raamat oli välja laenutatud. Kui ma lõpuks selle sain, olin suutnud heita kõrvale hirmud ja keelud ning keskendunud huvile. Tahtsin kangesti teada, mida väline vaatleja suudab mu tädi kohta öelda.

Pidin pettuma ja veel enamgi. Autor oli kõigest valesti aru saanud. Ta polnud mõistnud õhustikku, polnud osanud kujutada meie peresuhete *iseärasusi* ja kõige tipuks ei olnud ta asja tuumale üldse pihta saanud. Nördinult ja pahasena sättisin end

terve päeva sellele mehele kirjutama, näitamaks, et Vera polnud kiivas tulehark ega Eden süütu ärahirmutatu. Aga ma ei lugenud raamatut lõpuni ega tahtnud enam talle kirjutada, sest mõistsin, et neil peatükkidel oli olnud minu jaoks siiski mõte. Mind oli vallanud mingi puhastumine, mingi kurjade vaimude väljaajamine, ja ma hakkasin asju nägema nii, nagu nad olid. Kinnitasin endale: ta oli vaid su tädi, see puudutab sind vaid riivamisi, sa suudad mõelda sellest ilma tõelise valuta. Ja ma suutsingi. Ma polnud asjasse segatud ihu ja hingega, armastuse ja vihkamisega nagu need teised, kes olid talle lähedasemad. Ma koguni mõtlesin kirjutada midagi ise, tuua esile peresisene arvamus Verast ja kirjeldada asjaolusid, mis teda kõige selleni viisid.

Aga oli vaja mõelda Jamiele. See kõik oli enne seda, kui me olime kohtunud Landori^{*} haua juures ja ma olin temaga rääkinud. Autor, kelle teost ma olin lugenud, oli kujutanud teda etturina, kes polnud võimeline armastuseks ega valuks, kes oli pigem puukuju kui laps, tähtsusetu nukk, sest ta polnud mõrva näinud, olles hetk enne seda kinni haaratud ja toast välja kantud. Ma polnud noil aastatel, mil ta üles kasvas, peaaegu üldse temale mõelnud, mis on lausa uskumatu, sest kunagi tahtsin saada tema ristiemaks. Aga ma hakkasin Jamiele mõtlema, kui olin lugenud raamatukogust võetud raamatus lõiku, mis oli nii vale ja ebatäpne, nagu oleks autor kirjeldanud mingit teist perekonda. Ma teadsin, et teatud pereliikmed tundsid tema pärast piinlikkust. Tema oli ju see, kes sündmusteahela käivitas. Nemad oleksid ilmselt tahtnud, et Jamie poleks üldse sündinud, ja arvasid, et see oleks olnud parem talle endalegi, mis oli jube mõte. Jamie oli otsustanud hoiduda eemal ja see sobis ka neile teistele. Tol hetkel tuli mulle hägune uitmõte, et ühel päeval Itaalias püüan temaga kohtuda.

Osaliselt just tema pärast, kes ta oli kunagi sündinud, nüüd meheks kasvanud ja võimeline kannatama, ei suutnud ma ise midagi kirjutada. Lisaks kõigele kahtlesin, kas oskan Vera elu

* Walter Savage Landor (1775–1864) – inglise poeet ja kirjanik.

taastada. Mul oli küll palju mälestusi, aga nende vahel ka suuri lünki, mille jooksul toimunust ma ei teadnud. Need olid just need aastad, mil ma peaaegu ei käinud Sindonis, aga mille jooksul kogunesid saatusliku sündmuseni viinud asjaolud, näiteks talv, mil Vera oli haige, ja järgmine aasta, kui ta Jamiega minema pääses ja põgenes nagu pagulane rõhuja eest.

Chad oleks võinud seda teha. Ta oli ajakirjanik, ta oleks osanud, ja jumal ise teab, et ta oli näinud neid arenevaid ja kujunevaid inimsaatusi samamoodi nagu mina, isegi paremini, sest ta oli kogu aeg Laurel Cottage'is, võimetu sealt lahkuma, kinni selles paigas nagu armastaja majas, kus tellismüürid on läbi imbunud armastatu olemusest, nagu lastetoa põrand imbus läbi verest.

Aga kas ma ikka tahtsin, et Verast raamat kirjutataks? Ma olin suutnud ta oma mälust peaaegu kustutada. Mu lapsed olid sama hästi kui täiskasvanud, kui said teada, et Vera Hillyard oli nende vanatädi. Ei, tuleb teisiti öelda: kui said teada, et nende ema tädi poodi üles mõrva sooritamise pärast. Nad polnud Vera Hillyardi nime kunagi kuulnud. Ja kui kõigest teada said, polnud nad mõistagi kuigi jahmunud, pigem uudishimulikud ja põnevil. Meie mehega ei maininud teda kunagi. Ka ei kuulnud ma oma ema kogu ülejäänud elu jooksul tema nime suhu võtmas. Mina nägin teda siiski vahel unes. Ma nägin, et olen laps, tulen soojal suveõhtul Anne'i juurest Laurel Cottage'isse ja Vera teeb mulle oma erilisel järsul moel etteheiteid või küsib, mismoodi ma enda arvates järgmisel hommikul koolitööd suudan teha. Nägin ka, et avan mingi unenäouukse unenäotuppa, kus istub Vera nagu madonna, rahulik ja suursugune, rinnad paljad ja väike Jamie kätel. Lapsuke ei vaata mulle otsa, vaid pöörab näo ära või katab selle käega. Aga see on Jamie ja kõik niidid viivad tagasi temani.

*

Me peatusime hotellis Via Cavouril. Hiljem Jamie ütles, et samas hotellis oli peatunud ka Francis, kui nad kahekümneaastase vaheaja järel kohtusid. Francise toas oli kaks pilti, inetud

võigaste värvidega abstraktsed, aga pretensioonikad teosed. Ta oli võtnud kaks valget klepsu, kirjutanud ühele itaalia keeles „Rasupunni läbilõige“ ja teisele „Borgo Pinti solgitoru sisu“ ning kleepinud need piltidele. Jamie soovitas minna võimaluse korral tupp number 36 ja neid vaadata. Tegin seda, kleepsud olid alles. Ühel „Contenuti d'un Canale dal Borgo Pinti“ ja teisel midagi itaalia keeles, mida ma ei mäleta. Ükski toateenija ega liftipoiss polnud neid märganud, ja kui külalised olidki need avastanud, ei rääkinud nad sellest midagi hotelli juhtkonnale. See oli nii Francise moodi! Jamie oli Francise sellest küljest vaimustatud ja naeris oma kõkutaval viisil, kui meenutas ta õrritusi ja vemp. Neist olid saanud mingil määral sõbrad, mida keegi poleks osanud aimata.

Ma polnud rohkem kui kaksikümmend, peaaegu kaksikümmend viis aastat Jamiet näinud. Ma muidugi teadsin, et ta elab Itaalias, ta oli tundnud erilist tõmmet Itaalia vastu alates sellest, kui veetis koolivaheajad Contessaga, kel oli maja kusagil Verona lähistel. Kui kool läbi sai, oli ta mõnda aega koos ühe teise Pearmaini sugulasega Londonis ja siis saatis Tony ta Bologna ülikooli. Nagu näha, hoiti teda kogu aeg vaateväljast eemal, sest temaga olid seotud piinlikud mälestused. Mulle tundub, et kogu selle aja Tony ei näinud teda ja suhtles temaga vaid advokaatide vahendusel nagu inimesed Victoria-aegsetes romaanides, tehes temast kodumaalt saadavast rahast elatava väljarändaja, kes aga polnud milleski süüdi. Kuid see ei tarvitsenud olla nii või päris nii, kõik võis olla kuidagi teisiti. Jamie elu oli olnud ja on ikka veel saladus, kogu ta olemasolu on saladus.

Patricia rääkis, et Jamie on ajakirjanik, sõjakorrespondent, kes on olnud Vietnaxis. Helen arvas teisiti. Tema versiooni järgi töötas Jamie rahvusraamatukogus ja oli üks neist, kes päästis hinnalisi raamatuid 1966. aasta novembri Arno üleujutuse ajal. Francis oleks ehk tõtt rääkinud, aga keegi meist, isegi Helen, ei olnud temaga pidevalt kontaktis. Seda oli vaid tema isa Gerald. Ja Helen ütles, et Gerald on peast segi, sest väitis, et Francise sõnul olevat Jamie kokk.

Kõigis neis arvamustes oli mingi tõetera nagu arvamustes ikka. Ma läksin Firenzesse ilma igasuguse plaanita kohata Jamiet, sest olin seal kolmandat või neljandat korda ja iga kord mõtlesin vaid, et olen mõne päeva jooksul temaga samas linnas. Aga kui me Pisas Firenze rongist maha jäime, pidime aega surnuks lööma ja otsime ajalehe La Nazione ning ma leidsin ühel leheküljel Jamie nime: James Ricardo. See oli autorina artikli pealkirja „Maitsev koorik“ all ja selles kirjeldati, kuidas teha *pâte sablée*'d. Siis Jamie *oligi* ajakirjanik, *oligi* kokk ja hiljem ma kuulsin tema enda suust, et ta *oligi* osalenud raamatute päästmises.

Kui olime Firenzesse jõudnud, otsisin ta nime telefoniraamatust. Ricardosid oli palju, aga ainult üks oli James. Ma kartsin talle helistada. Telefonitoru võidakse ära panna, aga kiri võib lihtsalt vastuseta jääda. Saatsin talle kirja. See oli enne seda, kui ta kolis Orti Oricellari lähedusse – seal nurga peal on Otello restoran –, siis elas ta Viale Gramsci kandis, seal, kus kunagi oli Porta a Pinti. Jamie kirjutas vastuse. Ta oli minust kuulnud, Francis oli maininud, et neil on onutütar, ja me olime lastena koos olnud, aga tal polnud sellest mingeid mälestusi. Jamie kirjutas, et me peaksime kohtuma. Kas sobiks kohtuda Inglise kalmistul, kui see järgmisel päeval kell kolm avatakse?

„Miks ta ei võiks kutsuda sind oma koju või tulla siia nagu tsiviliseeritud inimene?“ küsis mu mees.

Ma ütlesin, et ta elu ja päritolu on kaetud saladuselooriga ja ta võib tahta, et see nii jääks. Ta ilmselt armastab müstikat.

„Ma pole kindel, kas mulle meeldib, et mu naine käib surnuaedades veidra kokandusajakirjanikuga salakohtumistel,“ porises mu mees. „Igal juhul ole ettevaatlik *piazza* ületamisel, seal on tihe liiklus.“

Ta ei tahtnud minuga kaasa tulla, sest kartis, et Jamie osutub samasuguseks nagu Francis. Ta läks kingi ostma.

* Liivatainas (pr)

Cimitero Protestante di Porta a Pinti, mida tuntakse Inglise kalmistuna, kuigi sinna on maetud hulk ameeriklasi, poolakaid ja šveitslasi, asub roheline saarena keset Piazzale Donatellot. Ja nagu mu abikaasa ütles, kihab pöörane liiklus tulvaveena sellest saarest mööda. Oli ilus päikesepaisteline ilm, meie mõistes soe, aga firenzelased, kes olid kannatanud mitu kuud põrgupalavust, kandsid nüüd, septembri lõpus, juba nahast ja villast talveriideid. Raudvärav oli suletud, aga valvur tuli mind nähes välja, keeras selle lukust lahti ja näitas mulle kätte tee väravavõlvist teisel pool olevasse surnuaeda.

Kalmistul polnud vaikne. Kuidas saakski olla, kui saja jardi kaugusel kihutavad autod? Aga siin oli vaikuse *tunne*, otsekui püüdlus vaikuse poole, mida sisendasid kahvatute hallikate kivide read ja peened küpressid. Alguses ma ei näinud Jamiet. Kalmistu näis olevat tühi. Läksin tasakesi teed mööda kuningas Friederich Wilhelmi marmorsamba poole, möödusin Elizabeth Barrett Browningi hauast ja vaatasin hoolikalt ringi, sest arvasin, et mind jälgitakse. Aga Jamie ei jälginud ega isegi otsinud mind. Leidsin ta tagasi tulles istumas Walter Savage Landori haul ja lugemas mitte just suureks üllatuseks Brillat-Savarini kuulsat gastronoomia-alast teost „La Physiologie du goût“.

Ma ei teadnud, et Landor on sinna maetud. Chad oli teda tsiteerinud Edeni pulmapäeval, seistes Walbrooksi aias järve ääres: „Pole ühtki häält, mis ei vaibuks, olgu ta nii kõlav kui tahes; pole ühtki nime, mille kaja ei kustuks, korratagu seda kirglikus armupuhangus kuitahes palju kordi.“ Edeni nime kaja oli kustunud. Ma olin unustanud Chadi hääle, kuigi mäletasin ta nägu ja ta Hadrianuse kõrvailesti. Jamie vaatas minu poole ja tõusis.

„Jah, sa oled Longley nägu,“ ütles ta. „Ma oleksin su ära tundnud – fotode järgi muidugi.“

Ma sirutasin käe välja. Me surusime teineteise kätt.

* „Maitse füsioloogia“ (pr)